

ΑΠΟ ΤΗ ΒΑΪΜΑΡΗ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Οι ιστορικές αναλογίες και η αναζήτηση του Ηγέτη

ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΥ

» Την προηγούμενη Κυριακή, 20 Ιουλίου 2014, Η Καθημερινή και Το Βήμα δημοσίευσαν το δελτίο Τύπου του Ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής» για την πτώση της δικτατορίας και τη μετάβαση της Ελλάδας στη δημοκρατία. Η προβλεπόμενη τυπογραφικά δημοσίευση, όχι στριμωγμένη σε μονόστιχο, ξεχωρίζει, καθώς αποτελεί τη μοναδική ανακοίνωση που συνόδευσε τα αφιερωματικά κείμενα γύρω από τα γεγονότα της Κύπρου και την πολιτειακή μεταβολή. Η σημειολογία είναι σαφής: Μεταπολίτευση ίσον Καραμανλής. Η μορφή του πρωθυπουργού της κυβέρνησης εθνικής ενότητας κυριαρχεί. Στις φωτογραφίες και στις λεζάντες, στους τίτλους και στα κύρια άρθρα, η ανάλυση της ιστορικής μεταβολής διανθίζεται με υμντικές αναφορές στον «παράκλητο των Ελλήνων» ή εικόνες βγαλμένες από τη γλώσσα των σχολικών εκθέσεων: κατά τον εκδότη του Βήματος Σταύρο Π. Ψυχάρη ο Καραμανλής «στέκεται [στο βάθρο της Ιστορίας] πλάι στον Ελευθέριο Βενιζέλο και του χαμογελά ανταγωνιστικά». Η σύγκληση των πάλαι ποτέ ανταγωνιστικών εκφραστών της παραδοσιακής Δεξιάς και του πάντα ανήσυχου, και μονίμως συντηρητικού, Κέντρου αντανακλά την ανάδυση ενός νέου τρόπου ανάγνωσης της Μεταπολίτευσης: η σύνθετη και κυρίως απρόβλεπτη μετάβαση στην Τρίτη Ελληνική Δημοκρατία μετατρέπεται σε μια γραμμική αφήγηση γεγονότων στα οποία δεσπόζει η μορφή ενός ισχυρού άνδρα. Ο «Καραμανλής αποκαθιστά τη δημοκρατία» ήταν ο πρωτοσέλιδος —και δηλωτικός στην ενεργητική του σύνταξη— τίτλος της Καθημερινής, ενώ λίγες μέρες μετά η μορφή του Καραμανλή δέσποζε στην εικαστικά άφογη αφίσα της Νέας Δημοκρατίας με την οποία πληροφορούμαστε ότι «η Νέα Μεταπολίτευση ξεκίνησε».

Η αναδρομική προσωπολατρία είναι ένα ακόμα σύμπτωμα της δημοφιλίας των ιστορικών αναλογιών στον ελληνικό 21ο αιώνα. Αφού στα χρόνια της κρίσης ο παραλληλισμός της Ελληνικής Δημοκρατίας με τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης δοξάστηκε και εξαντλήθηκε προκειμένου να συγκροτηθεί το περίφημο συνταγματικό τόξο, η μετάβαση στην εποχή της αυταρχικής σταθερότητας αντλεί το πρότυπό της από τις ηγετικές μορφές, οι οποίες, ενάντια σε κάθε πρόβλεψη και με τρόπους συχνά αντιδημοφιλείς, μετασχηματίζουν τις ιστορικές κρίσεις σε αφετηρίες εθνικής αναγέννησης. Η αναζήτηση της ισχυρής προσωπικότητας του παρελθόντος —του Μεγάλου Έλληνα του τηλεοπτικού ΣΚΑΙ το 2009— εξυπηρετεί τις σύγχρονες πολιτικές αναγκαιότητες: η Ιστορία επιστρέφει στα γνώριμα μονοπάτια των «προσωποκινήτων» και η πορεία τους μετατρέπεται σε μια παραβολή για τις συλλογικές δυνατότητες και αδυναμίες του «έθνους».

Ο Κωστής Καρπόζηλος είναι ιστορικός, μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Columbia University

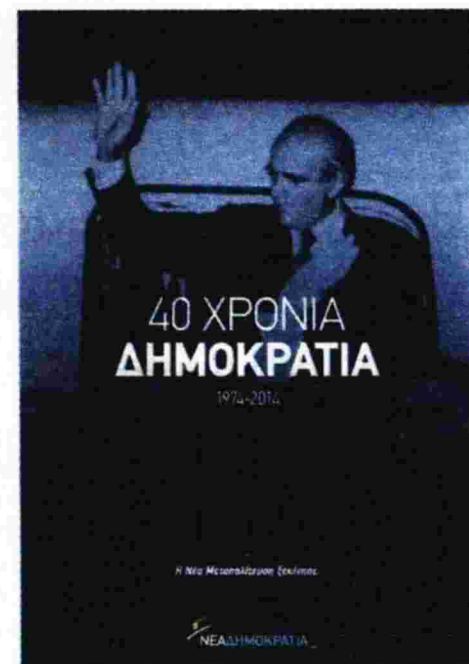
Στο έδαφος αυτό, η αποτίμηση της Μεταπολίτευσης μετατρέπεται σε αλληγορία του παρόντος. Το πρόσφατο άρθρο του πρωθυπουργού Αντώνη Σαμαρά με τον τίτλο «Η Νέα Μεταπολίτευση έχει ήδη ξεκινήσει» (Η Καθημερινή, 20.7.2014) είναι κατάφορτο από το σχήμα του κυκλικού ιστορικού χρόνου: μια κυβέρνηση εθνικής σωτηρίας, υπό την ηγεσία ενός διορατικού πολιτικού ηγέτη, εξασφαλίζει τη μετάβαση από την καταστροφή στη σταθερότητα, αντιμαχόμενη τις δυνάμεις εκείνες που, καθηλωμένες στην ιστορική καθυστέρηση, αποσκοπούν στη διεθνή απομόνωση της χώρας. Βρισκόμαστε στο 1974 ή στο 2014; Δεν έχει ιδιαίτερη σημασία. Στη συλλογιστική του πρωθυπουργού η Μεταπολίτευση του 1974 —την οποία, σημειωτέον, βάζει εντός εισαγωγικών— διδάσκει τη δυνατότητα της σταθεροποίησης και ταυτόχρονα προειδοποιεί για το πού μπορεί να οδηγήσουν ενδεχόμενες κοινωνικές και πολιτικές περιπέτειες: στο «δίδυμο καρκίνωμα του λαϊκισμού και του κρατισμού», όπως ακριβώς συνέβη με-

τά το 1981.

Φυσικά, σε κάθε αρχιτεκτονικό αριστούργημα υπάρχει μια ενοχλητική λεπτομέρεια. Στην περίπτωση μας, αυτή σχετίζεται με τις πολιτικές των κυβερνήσεων του Κωνσταντίνου Καραμανλή αμέσως μετά τις εκλογές του 1974. Οι εθνικοποιήσεις, ο οικονομικός παρεμβατισμός και η έξοδος της χώρας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ συνιστούν μια ενοχλητική κληρονομιά του ιστορικού ηγέτη της ελληνικής Δεξιάς, ο οποίος θα μπορούσε άνετα να χαρακτηριστεί από τους αρθρογράφους της σύγχρονης Καθημερινής ως ο «Έλληνας Τσάβες». Αντιμέτωπος με το πρόβλημα της «σοσιαλμανίας» του εθνάρχη, ο Α. Σαμαράς καταφεύγει αρχικά σε μια νοηματικά ασταθή και ελαφρώς ασύντακτη γενικότητα —«και ένα άλμα προς τα εμπρός συχνά κρύβει και τα σπέρματα μιας μεγάλης κρίσης που θα ξεσπούσε αργότερα»— πριν αναγορεύσει τον Καραμανλή σε πολέμιο του λαϊκισμού και αποδώσει τη γιγάντωση του κρατισμού σε μια ακαθόριστη μετακαραμανλική περίοδο, την

Αφίσα του Αλέξη Κυριακόπουλου για το δημοψήφισμα του 1974

Αφίσα της Νέας Δημοκρατίας, 2014

οποία όλοι γνωρίζουμε αλλά οι ισορροπίες της συνεργασίας με το σημερινό ΠΑΣΟΚ δεν επιτρέπουν να κατονομάσουμε.

Μια ψυχραιμη αποτίμηση των κυβερνήσεων του Κωνσταντίνου Καραμανλή θα αναγνώριζε στον «κρατισμό» τον κατεξοχόν τρόπο εμπέδωσης της πολιτικής σταθερότητας και θα αναδείκνυε τις παραλληλίες της οικονομικής πολιτικής (ιδίως της περιόδου 1974-1977) με το κυρίαρχο σε όλη τη Δυτική Ευρώπη μεταπολεμικό δόγμα των εθνικοποιήσεων και του κεντρικού κρατικού σχεδιασμού. Στο σύμπαν όμως των εκβιαστικών ιστορικών αναλογιών δεν υπάρχει χώρος για αποχρώσεις και παραδοχές. Αντίθετα, ο αρχετυπικός ηγέτης πρέπει να εμφανίζεται άσπιλος — για αυτό τον λόγο, άλλωστε, οι προδικτατορικές πολιτικές του Καραμανλή αναφέρονται παρενθετικά, όπως οι χαριτωμένες σκανταλιές ενός παιδιού πριν την ενπλικωσή του. Η ιδεολογικά φορτισμένη και πολιτικά υπαγορευμένη αιογράφηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή αποσκοπεί στη δημιουργία ενός συνεκτικού μύθου, που θα εξυπηρετήσει τη σύγχρονη μετάβαση στην εποχή της αυταρχικής σταθερότητας.

Στην πρόσφατη μελέτη του για το ρόλο της ιστορίας σε στιγμές κρίσης, ο Paul Cohen ανέδειξε τη δεσπόζουσα παρουσία των ηγετικών μορφών του παρελθόντος στις αφηγήσεις που υπόσχονται την έξοδο από τις παροντικές δυσκολίες (P. A. Cohen, *History and Popular Memory: The Power of Story in Moments of Crisis*, Columbia University Press, 2014). Προφανώς απέχουμε αρκετά από τη στιγμή που ο Κωνσταντίνος Καραμανλής θα «χαμογελά ανταγωνιστικά» στην Ζαν Ντ' Αρκ ή στον βασιλιά Goujian. Παρ' όλα αυτά, η ταύτιση της Μεταπολίτευσης με τη μυθική σχεδόν μορφή του Καραμανλή έχει μια άμεση λειτουργία: μετασχηματίζει την πολιτική πράξη και τη κοινωνική μεταβολή σε υπόθεση των επαγγελματιών πολιτικών και υποβαθμίζει το «πόπολο» είτε σε χειροκροτητή, είτε σε μια ανώριμη μάζα που αδυνατεί να αντιληφθεί τις αναγκαιότητες της εποχής. Μέσα στον χρόνο η ιστορία της Μεταπολίτευσης έχει επωμισθεί αρκετούς μύθους —από τον μύθο της «σύντομης επτάχρονης παρένθεσης» έως εκείνον της «πάνδημης λαϊκής αντίστασης»— που λειτουργήσαν όμως καθοριστικά στη δυνατότητα σταθεροποίησης της αστικής δημοκρατίας. Ο αναδυόμενος μύθος της ηγετικής μορφής του Κωνσταντίνου Καραμανλή αποσκοπεί στην επιστροφή στον πρωταρχικό πυρήνα: εκεί που το «έθνος» (ή «Νέα Ελλάδα» στη γλώσσα του Αντώνη Σαμαρά) χρειάζεται Ηγέτες για να μεγαλοουργήσει.